

Букіна Н.В.

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА АГРЕСІЯ
ЯК ПЕРСОНІФІКОВАНИЙ
АРХЕТИП ТІНІ : ІНФЕРНАЛЬНИЙ МЕДІАРАКУРС

Bukina N. V.

RUSSIAN-UKRAINIAN AGGRESSION
AS PERSONIFIED
SHADOW ARCHETYPE: INFERNAL PERSPECTIVE

Анотація. В статті крізь призму світової історії аналізується архетип Тіні. Досліджується його роль у вітчизняному медіапросторі під кутом російсько-української агресії. Розглядаються психологічні аспекти, що сформували інфернальну конотацію даного архетипу в колективному несвідомому українців. Визначаються сучасні знакові персоналії, образи-символи, що стали найбільше вживаними серед наших співвітчизників після початку повномасштабної війни Росії проти України.

Ключові слова: архетип, інфернальний, агресія, війна, колективне несвідоме.

Abstract. The article analyzes the Shadow archetype through the lens of world history. Its role in the domestic media space is investigated from the angle of Russian-Ukrainian aggression. The psychological aspects that formed the infernal connotation of this archetype in the collective unconscious of Ukrainians are considered. Modern iconic personalities, images-symbols, which became the most used among our compatriots after the beginning of the full-scale war of Russia against Ukraine, are defined.

Keywords: archetype, infernal, aggression, war, collective unconscious.

Актуальність теми зумовлена повномасштабною війною Росії проти України, необхідністю дослідження історично обумовлених психологічних факторів, що демонізує в уявленні українського народу образ загарбника.

В такому контексті цілком слушно говорити про архетипи — первісні образи-символи, викарбувані в колективній пам'яті людства, або ж окремого народу, нації. А саме, про архетип Тіні. За К.Г. Юнгом Тінь — темна іпостась несвідомої частини людського Его; сукупність недостойних, негативних, інфантильних рис, які відкидаються людиною, не визнаються [1].

Аналізуючи події, що відбувалися в Німеччині після Першої Світової війни, К.Г. Юнг пише про сили первісних інстинктів, насильства та жорстокості, коротше кажучи, сили темряви, що відображувалися в індивідуальних сновидіннях, міфологічних символах, а зрештою, на рівні несвідомого, притягнулися один до одного, як магнітом, утворивши юрбу [2]. Вчений констатує, що лідер для неї незабаром знайдеться — особистість, яка має найменшу опірність, найменше почуття відповідальності, і через свої низькі схильності найбільшу волю до влади. Він дасть волю всьому тому, що ось-ось готове вибухнути, і натовп піде за ним, подібно до нестримної снігової лавини [2]. Гітлер, який незабаром прийшов до влади, став для німців таким ватажком. Як зазначає К. Г. Юнг, він уявляв тінь, нижчу сторону особистості кожного, в приголомшливих масштабах, і це одна з причин його шаленої популярності [2]. Аналогічну ситуацію ми сьогодні спостерігаємо в дихотомії — росіяни та їх лідер Володимир Путін. Ненажерливу жадобу влади, тиранію, брехню, безпринципне, безвідповідальне ставлення до людей та оточуючого світу — можна вважати проявом архетипу Тіні, уособленням зла.

Якщо зануритися в історію України, мова йде про імперські амбіції Росії, «імперське зло» (згадаймо опозицію «свій-чужий», широко відому в науковому дискурсі), яке виявлялося стосовно України століттями.

Архетип робить неможливим своє функціонування у межах одного тексту чи у текстах одного автора, архетип спонукає до роздумів над виникненням образів, сюжетів, які виявляються у творах інших авторів чи у фольклорі [3]. Фіксацію образу-символу Росії як зловісної крани-агресора, уособлення в ній тіньового архетипу на рівні колективного несвідомого українців, можна бачити в нашій національній культурі, зокрема, в літературі (поезія Т. Шевченка, творчість письменників і поетів епохи Розстріляного Відродження, повість В. Барки «Жовтий князь», роман В. Шкляра «Чорний Ворон» тощо).

Наразі, з початку повномасштабної війни Росії проти України, спостерігається подібна картина. Так, у вітчизняному інформаційному просторі наявна тенденція асоціювати російських військових, які воюють на території України, зі зловісною демонічною силою — «орками», тобто чудовиськами. Про масовість даного явища в національному медіапросторі свідчать, зокрема, свіжі рекомендації Комісії з журналістської етики щодо вживання слова «орки» (та іншої лексики з яскравим емоційним забарвленням, яка характеризує росіян як агресорів) в журналістських матеріалах [4].

В сучасний український лексикон ці агресивні монстри-варвари увійшли завдяки всесвітньовідомим кінострічкам, створеним за романами англійського письменника Дж. Толкіна (1892-1973) з серії «Володар перстнів». Відомо, що вигадана автором у творах квазіміфологічна реальність базується на глибокому вивченні ним західноєвропейської міфології. Одна з розповсюджених версій щодо походження міфічних орків Дж. Толкієна – бог Оркус.

Зокрема, у міфологічному словнику П. Грімалія Оркус — дух смерті в римських народних віруваннях. На похоронних малюнках в етрусських гробницях його зображували як бородатого, волохатого велетня [5]. (Римляни багато чого запозичили з етрусської культури). В романах Дж. Толкіна орки підвладні зловісному володарю Мордора (світу Зла, потойбіччя) — чорному магу Саурону. У міфосвідомості українців сьогодні він асоціюється з В. Путіним. Так само, особливо серед дітей, популярні порівняння В. Путіна з іншим фентезійним антигероєм — злим чарівником Волдемортом (з серії

кінострічок за романами Дж. Роулінг про Гаррі Поттера) [6]. Цю тему також обіграно в пародійному анімаційному ролику кінооглядача ІКОТІКА «Гаррі Поттер та Вован-Де-Мордівська Спецоперація» [7].

Отже, бачимо, як упродовж століть у співвітчизників на несвідомому рівні сформувався образ Росії та російсько-української агресії як уособлення архетипу Тіні, інфернальної імперської сили, який наразі трансформувався та проявився в медіапросторі відповідно до культурної символіки часу.

Список використаних джерел

1. Юнг К.Г. Сознание и бессознательное: сборник. Спб., 1997. — 544 с.
2. Юнг К. Боротьба з тінню. https://royallib.com/book/yung_karl/borba_s_tenyu.html
3. Процюк І. Поняття архетипу в науковій літературі : генетико-теоретичний аспект. Вісник Запорізького національного університету, Філологічні науки. №2, 2009. — 56-67 с.
4. Саморегуляція українських медіа під час дії воєнного стану в Україні. З досвіду роботи Комісії з журналістської етики: Аналітично-довідковий збірник / За заг. ред. Л. Кузьменко, Л. Куш, М. Дворового, О. Погорелова. – К.: Комісія з журналістської етики, 2022 – 90 с.
5. Grimal P. Mythology, Classical—Dictionaries. Oxford. Basil Blackwell. 1990. - 312 p.
6. Сайт «Українська правда». [Електронний ресурс] . URL : <https://life.pravda.com.ua/society/2022/10/24/250840/>
7. [Електронний ресурс] . URL: <https://www.youtube.com/watch?v=lhivRvXR18I>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ:

Букіна Наталія Валеріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри журналістики факультету міжнародних відносин Національного авіаційного університету, ORCID 0000-0002-5993-6562